

ONALARDAGI NEVROTİK HOLATLAR VA BOLALARDAGI YOSH INQIROZLARINING XORIJ ADABIYOTLARIDAGI METODOLOGİK TAHLILI

Bekmirov Tolib Rashidovich

Toshkent tibbiyot akademiyasi Pedagogika, psixologiya va tillar kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Inson salomatligi bilan bog'liq muommolar doimo asosiy, dolzarb muommolar bo'lib kelgan. Jismoniy salomatlikga ta'sir etuvchi ruhiy holatimizning sog'lom bo'lishi somatik kasalliklarni oldini olishga asos bo'ladi. Ma'lumotlarga ko'ra dunyo aholisining 15-20% da nevroz kasalligi mavjud va bu yil sayin o'sib bormoqda. Nevroz kasalligining asosiy sabablari ortida nevrozik onalarning bo'lishi dunyo psixologlari va psixologiyaning asosiy yo'nalishlarida e'tirof etiladi. Ushbu maqolada onalardagi nevrozik holatlarning bolalarning psixik holatlariga ta'sirini xorij davlatlaridagi olimlar talqini haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: nevroz, nevrozik holatlar, inqiroz davri, kasallik, ruhiy zo'riqish, emotsional ro'riqish, psixika.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ НЕВРОТИЧЕСКИХ СОСТОЯНИЙ У МАТЕРЕЙ И ВОЗРАСТНЫХ КРИЗИСОВ У ДЕТЕЙ В ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Бекмиров Талиб Рашидович

Старший преподаватель кафедры педагогики, психологии и языков Ташкентской медицинской академии

Аннотация: Проблемы, связанные со здоровьем человека, всегда были основными, актуальными проблемами. Здоровое психическое состояние, влияющее на физическое здоровье, является основой профилактики соматических заболеваний. По данным, неврозами страдает 15-20% населения планеты, и с каждым годом она увеличивается. Наличие невротических матерей за основными причинами неврозов признается мировыми психологами и господствующей психологией. В данной статье представлена информация о трактовке ученых зарубежных стран о влиянии невротических состояний матери на психическое состояние детей.

Ключевые слова: невроз, невротические состояния, кризисный период, болезнь, психическое напряжение, эмоциональное напряжение, психика.

METHODOLOGICAL ANALYSIS OF NEUROTIC CONDITIONS IN MOTHERS AND AGE CRISES IN CHILDREN IN FOREIGN LITERATURE

Bekmirov Tolib Rashidovich

Senior teacher of the Department of Pedagogy, Psychology and Languages of the Tashkent Medical Academy

Abstract: Problems related to human health have always been the main pressing problems. A healthy mental state, which affects physical health, is the basis for preventing somatic diseases. According to data, 15-20% of the world's population has neurosis, and it is increasing year by year. The presence of neurotic mothers behind the main causes of neurosis is recognized by world psychologists and mainstream psychology. This article provides information about the interpretation of scientists in foreign countries about the effect of neurotic states in mothers on the mental states of children.

Key words: neurosis, neurotic states, crisis period, illness, mental stress, emotional stress, psyche.

Kirish. Hozirgi kunda jamiyatimizning jadal rivojlanib borishi shaxslardagi ijtimoiylashuvi jarayonlariga ham o'z ta'sirini ko'rsatib kelmoqda. Ruhani sog'lom jismonan baquvvat farzandlarni kelajakga tayyorlash, ularning psixik jihatdan mukammal tarqqiy etishi ota-onalarning ham oldiga katta ma'suliyat yuklaydi. Ma'lumotlarga ko'ra dunyo aholisining 20% da nevroz mavjud va bu kun sayin ortib bormoqda. Bunday ko'rsatgichlarning aksariyati ota-onalarga to'g'ri kelishi va ularning farzand tarbiyasi jarayonlarida bolaning psixik rivojlanishiga ham o'z ta'sirini ko'rsatishi ko'plab psixologlar tomonidan e'tirof etiladi.

Nevrozlar ko'pincha nevrozik alomatlar psixologik travma yoki o'tkir stressdan so'ng darhol

rivojlanmaydi, balki odamning surunkali salbiy vaziyatda qolishi natijasida, unga dosh bera olmaslik yoki yangi sharoitga moslasha olmaslik natijasida yuzaga keladi. O'smirlik davridagi bu buzilishlarning oqibatlari inson hayotining ko'p yillik izlarini qoldiradi, bu nafaqat uning nevropsikaviy va psixomatik holatini, balki kelajakdagi holatini ham aniqlab beradi.

Adabiyotlar sharhi. Nevrozni ko'plab olimlar, shu jumladan psixologlar, nevrologlar, fiziologlar o'rganishgan. Nevroz borasida Zigmund Freyd: "Nevroz – bu ichki ziddiyatlar hosilasi", Alfred Adler: "Nevroz – kasallik emas, balki noto'g'ri hayot tarzidir", Karen Xorni: "Nevroz – insonlar orasidagi noto'g'ri munosabatlar oqibatidir" degan ta'riflarni berishgan. Professor Z.R. Ibodullaevning "Asab va ruhiyat" kitobida "Nevroz – asab tizimining funksional kasalligi bo'lib, insonga ruhiy jarohat yetkazuvchi tashqi va ichki omillar natijasida rivojlanadi. Demak, nevroz asab kasalligidir." [1] deb ta'rif berilgan. Nevroz kasalligini tib ilmining sultoni mutafakkir Abu ali Ibn Sino ham mukammal o'rgangan. O'sha davrlarda nevrozga shunday ta'rif berilgan: "bu kasallikda tana harorati ko'tarilmaydi, biron-bir a'zo zararlanmaydi, tanada lat yegan joylar bo'lmaydi, biroq bemorning asabi buzilgan bo'ladi".

Nevroz kasalligi mavjud bo'lgan va nevroitik holatlardagi ayollarning psixik xususiyatlarini bolalariga ta'siri masalasida bir necha chet el olimlari o'z fikrlarini bildirganlar.

D.Vinnikott tomonidan ona-bola munosabatlari va ularning vaqt o'tishi bilan rivojlanishini bolaning o'sishi va rivojlanishida jiddiy omil deb hisoblagan. Uning yozishicha, bola dastlab potentsialga, o'sish va rivojlanish tendentsiyasiga ega bo'lsa-da, ammo onalik parvarishi bo'lmaganda buni amalga oshirish mumkin emas, deb hisoblaydi. Bu bolaning ruhiy sog'lig'i yoki kelajakda unga onalar parvarishi yetishmasligining asosi sifatida qaraladi.

Postnatal stressning asosiy klinik belgisi havotir bo'lib, u ayollarda stressning uzoq muddatli va surunkali bo'lishiga hissa qo'shadi, bolaning rivojlanishiga salbiy ta'sirni kuchaytiradi, deydi V.A.Myasishcheva [11].

Bola hayotining birinchi yilida onada emotsional stress kamaymaydi, balki ko'payadi, onalarning 82%ida bu holat aniqlangan [10]. Kasalxonadan uyga qaytgach, bunday bemorlar ikkilamchi agorafobiyani boshdan kechirishi mumkin, ona bolasi bilan yolg'iz qolishdan qo'rqadi va unga to'liq g'amxo'rlik qila olmaydi.

Muhokama va natijalar. Onaning bolaga mehr-muhabbat bilan munosabatda bo'lishi muhim ahamiyatga ega. H.Kohut, D.Vinnikottning aynan shu haqida g'oyalar ishlab chiqib, bu insonning "empatik rezonans"ga bo'lgan hayotiy ehtiyojini qondirishini ta'minlaydi, degan fikrni bildirganlar. Bolalar o'zlarining qadr-qimmati, ahamiyatlilik va ajoyibligini ko'rsatish uchun ota-onalariga muhtoj. H.Kohut bu so'zlardan emas, balki yuz ifodalari, ishoralar, ovozning intonatsiyasidan tan olinganiga e'tiborni qaratadi. Ota-ona har doim nuqsonsiz oyna bo'la olmaydi va bir kun kelib bolani istalgan tafakkur bilan ta'minlamaydi. Biroq, agar bola muvaffaqiyatli aynan ishlash bo'yicha yetarli tajribaga ega bo'lgan bo'lsa, bunday lahzalarda u o'zi uchun oynaga aylanishi mumkin, boshqacha aytganda, u bu funksiyani o'ziga moslashtiradi. Kelajakda esa eng ajoyib va qadrli bo'lishga e'tibor bermaydi. Qabul qilish va sevish tajribasiga ega bo'lmaydi. Bu munosabat esa endi uning tashqi dunyodan qanday xabarlar olishi mumkinligiga bog'liq emas, balki, o'z-o'zini hurmat qilish negiziga birikadi.

M.Yoqubiyning ta'kidlashicha, erta bolalikda onalarning bolasi tafakkuriga noto'g'ri munosabati bu dunyoda o'z to'la mavjudligi tuyg'ularining yemirilishiga olib keladi. O'z-o'zini hurmat qilishning yo'qolishi insonni sezish, sevish, istalgan ehtiyojlardan qo'rqanida paydo bo'ladigan uyat hissi bilan bog'liq. Bu shuni anglatadiki, uning "Meni" birinchi navbatda bu ehtiyojlarni kamsitgan ota-onalar vakillari rolini o'z zimmasiga oladi

N. Shvarts-Salant yozganidek, onaning o'z shaxsi yetarli bo'lmagan taqdirda, u bolaning uni qanday sevishiga e'tiborli bo'lladi. Bolaning sevgi darajasi uning o'ziga bo'lgan hurmat darajasini oshiradi yoki kamayadi. Uning o'zida ruhiy kamolot bo'lishi o'rniga boladan tafakkur olishga harakat qiladi, u buni juda tez orada onasi uchun yashash majburiyati sifatida jiddiy his qiladi. U ayolning emotsional holatiga e'tiborli bo'lib qoladi va shunga muvofiq o'zini tutishga harakat qiladi, faqat u yerda bo'lgani uchun emas, balki ma'lum bir funksiyani bajargani uchun o'z muhimligini noto'g'ri his qiladi.

M.Ainsvort, A.Srouf samimiyatni onalik munosabatining asosiy elementi sifati ekanligini ta'kidlaydi. Ota-onalar bolaning signallarini shunga mos ravishda "o'qiydi", so'ngra uning ehtiyojlariga yetarli darajada javob beradi. A.Srouf xulq-atvorning shakllanishini hissiy tartibga solishning rivojlanishi bilan bog'laydi. Uning fikricha, ota-onalar bolalarda fiziologik va emotsional holatni tartibga solish shakllarini

bolaning signallariga qanday munosabatda bo'lishlari, qanchalik e'tiborli bo'lishlari bilan belgilaydilar. Shunday qilib, ota-ona bolani ijobiy o'yinga jalb qilishi mumkin, uni rag'batlantirishi, qo'zg'alishni kuchaytirishi mumkin, ammo u boladagi signallarga ham e'tiborli bo'lishi zarur.

M.Fordhamning so'zlariga ko'ra, ramzlarni shakllantirish qobiliyatining yo'qligi ona va bola o'rtasidagi hissiy aloqaning buzilishi, shuningdek, ona yoki bolaning og'ir kasalligi oqibatida sodir bo'ladi. O'z navbatida, og'ir psixologik travma natijasida munosabatla buzilishi mumkin. Bola ramzlash qobiliyatiga ega bo'lganda, u mavjudlikning turli sohalarini, ya'ni o'zini, tashqi dunyosini va ichki dunyosini aniqlay boshlaydi.

E.Desi va R.Rayan o'z-o'zini boshqarish bolalikdan boshlanib, inson tug'ma potensialini o'z-o'zini boshqarish uchun oziqlantiruvchi sharoitlarni aniqlaydilar. Taxminlarga ko'ra, inson tashqi muhit bilan o'zaro aloqada bo'lganda ichki psixologik ehtiyojlarga ega: o'z-o'zini boshqarishda, kompetentlikda va boshqa odamlar bilan munosabatga ehtiyoj sezadi. Bu ehtiyojlar ichki motivning asosi hisoblanadi. Ichki motivatsiyaning o'ziga xos xususiyati shundaki, faoliyatning o'zi muhim omildir. Bolada haddan tashqari nazorat sharoitida yoki beqaror muhitda ichki motivni kamsitish mumkin. Ijtimoiy ta'lim jarayonida nafaqat muvofiqlik, balki tashqi talablarni ichki tartibga solish jarayoni ham amalga oshiriladi.

Xulosa. Xulosa qilib, quyidagilarni aytib o'tilishi kerak-ki, oilada bola uchun asosiy inson bu uning onasidir. Onalarning ruhiy holati bolaga eng katta ta'sir ko'rsatuvchi omildir. Inson xulq-atvori, ularning muvaffaqiyati haqidagi hayotiy rejalari va prognozlarini, da'volar darajasi unga onasi tomonidan qilingan munosabat natijasi bilan bog'liq. Bolalikda yaqinlari tomonidan qabul qilish va hurmat qilish asosida shakllangan o'z-o'zini hurmat qilish shaxsning ulg'ayishi bilan ishlarda o'ziga bo'lgan baholar bilan boyitiladi.

Adabiyotlar

- Ибодуллаев, З. (2018). Асаб ва руҳият. Ташкент–2015.
- Бекмиров, Т. (2023). Психологическое состояние матерей детей с отклонениями в развитии.
- Бекмиров, Т. Р. (2021). Невроз-заболевание? Что нам нужно знать о нем. Интернаука, 41(217), 77-78.
- Бекмиров, Т. (2021). Психологические особенности неврозов у подростков. Общество и инновации, 2(10/S), 541-547.
- Бекмиров, Т. Р. (2023). Психологическое влияние матери на изменения в психическое развитие и поведение ребенка. Gospodarka i Innowacje., 33, 215-220.
- Shvarts-Salant N. Narsiylik va shaxsiyat transformatsiyasi. M., 2007.
- Bende Brigitta. Perinatal davrda bolalar bilan yomon munosabatda bo'lish va depressiya: antenatal va tug'ilgandan keyingi depressiyani qarama-qarshi ko'rsatkichli tadqiqot (2nd World Congress on Women's Mental Health.- Vashington, DC, USA, 2004).
- Galler Janina R., Ramsey Frank C., Harrison Robert H. va boshq. Tug'ruqdan keyingi onalik kayfiyatlari va chaqaloqlar hajmi milliy oliy o'quv yurtiga kirish imtihonida bajarilishini bashorat qilish (Bolalar psixologiyasi va psixiatriya jurnali, 45-jild, 6-masala, Sahifa 1064–1075, Sep 2004)